

STARTAPLARNING IQTISODIYOT RIVOJLANISHIDAGI O'RNI

Abdulkarimova Munira Jahongir qizi*Millat Umidi Universiteti**Xalqaro biznes boshqaruvi yo'nalishi**4 kurs talabasi Gmail: muniraabdulkarimova023@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu tezisda startaplarning iqtisodiyot rivojlanishidagi o'rni va ahamiyati keltirib o'tilgan. Startaplarning hayotiy sikli, strategiyali va moliyaviy bosqichlari tadbiq etilgan. Startaplarning mohiyati, an'anaviy biznesdan farqlari va xususiyatlari tahlil qilingan. Bu tezisda startaplarning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, yangi ish o'rinlarini yaratish, ularning innovatsiyalarini rag'batlantirish va iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasi yoritilgan. Jahon tajribasi misolida startaplar ekotizimining rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinib, O'zbekistonda startaplar ekotizimining hozirgi holati va istiqbollari o'rganilgan. Tezisda startaplarning zamonaviy iqtisodiyotdagi rolini va milliy iqtisodiyot rivojlanishiga barcha ta'sirini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Startap, innovatsiya, moliyalashtirish, iqtisodiy rivojlanish, Venchur fondlari, ekotizim, Kraudfanding, texnologik yangiliklar, raqobatbardoshlik, ish o'rinlarini yaratish, biznes model, tadbirkorlik, risklar boshqaruvi va xalqaro tajriba.

Startaplarning shakllanish tarixi shuni ko'rsatadiki, 1990-yillarning o'rtalaridan boshlab global iqtisodiy o'sish va yangi ish o'rinlarini yaratish jarayonida texnologik kompaniyalar muhim rol o'ynay boshladi. Ayniqsa, Amazon, Google, Salesforce, VMware, Facebook, Twitter, Groupon, Zynga hamda Apple kabi kompaniyalar bu davrda iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchlariga aylandi. AQShda startaplar milliy iqtisodiyotning asosiy drayveri sifatida shakllandi va ularning muvaffaqiyati butun dunyo bo'ylab innovatsion to'liqinni yuzaga keltirdi. 20–21-asrlar chegarasida startaplar turli sohalarda — davlat boshqaruvi, moliya, energetika, ta'lim, sog'liqni saqlash, ilmfan va madaniyatda jadal rivojlanishni boshlab berdi. Ularning faoliyati natijasida sanoat davrini bosqichma-bosqich almashtirgan, axborot va raqamli texnologiyalar ustuvor bo'lgan yangi davr shakllandi. Startap — bu yangi tashkil etilgan, tez sur'atlarda rivojlanishga yo'naltirilgan innovatsion biznes faoliyati shaklidir. Bunday kompaniyalarning bosh maqsadi innovatsion g'oyalarni amaliyotga joriy etish, bozorga yangi mahsulot yoki xizmatlarni taklif etish hamda mavjud muammolarga yangicha yechim topishdan iborat. Startaplarning eng muhim jihatlaridan biri — ularning yangilik yaratishga bo'lgan intilishidir. Bu yangiliklar nafaqat texnologik sohada, balki marketing, boshqaruv va biznes model tuzilmasida ham namoyon bo'ladi. Startap asoschilari odatda qisqa vaqt ichida

sezilarli muvaffaqiyatga erishish uchun tavakkal qilishga tayyor bo'ladilar. Shu sababli, ularning faoliyati yuqori darajadagi risk va noaniqlik bilan tavsiflanadi. Biroq, muvaffaqiyatga erishilgan taqdirda, startap katta iqtisodiy foyda va keng miqyosli ta'sir kuchiga ega bo'lishi mumkin. Startaplarning yana bir muhim jihati – ularning moslashuvchanligi va tejamkorlikka asoslangan boshqaruv uslubidir. Cheklangan moliyaviy resurslarga ega bo'lgan startaplar mavjud imkoniyatlardan eng samarali foydalanishga, tajriba asosida qarorlar qabul qilishga va tez o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashishga intiladilar. An'anaviy bizneslardan farqli ravishda, startaplar barqaror, uzoq muddatli daromad olishdan ko'ra, innovatsion g'oyalarni tezkor amalga oshirish va bozor ulushini qisqa vaqt ichida kengaytirishga e'tibor qaratadilar. Startaplar o'z tabiatiga ko'ra yuqori darajadagi risk va noaniqlik bilan ajralib turadi. Ularning moliyalashtirish manbalari orasida venchur kapital, "angel" investorlar va kraudfanding platformalari muhim o'rin egallaydi. Ushbu mexanizmlar startaplarga dastlabki bosqichlarda zarur bo'lgan mablag'larni jalb etish imkonini beradi. An'anaviy biznes turlari esa nisbatan past risk bilan tavsiflanadi. Ular barqaror o'sish, uzoq muddatli foyda olish va mavjud mijozlar bazasini saqlab qolishga yo'naltirilgan bo'ladi. Bunday korxonalar odatda o'z kapitali, bank kreditlari yoki boshqa ishonchli moliyaviy manbalar hisobiga faoliyat yuritadi. Startaplarni moliyalashtirish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich ularning o'sishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Urug'lik bosqichi – bu dastlabki moliyaviy bosqich bo'lib, unda tadbirkorlar o'z g'oyasini amalga oshirish, mahsulot prototipini ishlab chiqish va jamoani shakllantirish uchun sarmoya izlaydilar. Bu davrda moliyalashtirish asosan "angel" investorlar, venchur fondlar hamda kraudfanding platformalari orqali amalga oshiriladi. Moliyalashtirishning keyingi bosqichlari esa startap faoliyatini kengaytirish, mahsulotni bozorga chiqarish va mijozlar bazasini shakllantirishni o'z ichiga oladi. Shu bosqichlarda startaplar uchun moliyaviy strategiyalar ishlab chiqish – diversifikatsiya, bosqichma-bosqich sarmoya kiritish, investorlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, aniq moliyaviy prognozlar tuzish hamda risklarni boshqarish orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, startaplar raqobatbardosh muhitni kuchaytirish orqali mahsulot va xizmatlarning sifatini yaxshilashga, iste'molchilarga esa kengroq tanlov va imkoniyatlarni taqdim etishga xizmat qiladi. Shu boisdan startaplar milliy iqtisodiyotning innovatsion transformatsiyasi va barqaror rivojlanishining ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasi hukumatining 2020-yilda qabul qilingan qaroriga muvofiq, mamlakatda venchur kapital ekotizimini rivojlantirish yo'lida muhim qadam sifatida "UzVC" Milliy venchur fondi tashkil etildi. Mazkur fondning faoliyati O'zbekistonda innovatsion tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, startaplar uchun qulay investitsion muhit yaratish hamda texnologik rivojlanish

jarayonlarini jadallashtirishga qaratilgan. Bundan tashqari, O'zbekiston startap ekotizimini rivojlantirishda xalqaro hamkorlik masalasiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda xorijiy davlatlar bilan qator hamkorlik memorandumlari va shartnomalar imzolandi. Bugungi kunda O'zbekistonda shakllanayotgan startap ekotizimining faol ishtirokchilari sifatida Uzun Market elektron savdo platformasi, Workly ishchi boshqaruvi tizimi, Billz CRM xizmati, Repost.uz media-loyihasi, Eduon ta'lim platformasi hamda Beepul to'lov tizimi kabi muvaffaqiyatli startaplar misol bo'la oladi. PF-165-son Prezident farmonida iqtisodiyotning real sektorida ilmiy va innovatsion ishlanmalarni tijoratlalashtirish darajasini oshirish, ilm-fan, ta'lim va sanoat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish chora-tadbirlari keltirilgan. Bu esa innovatsion g'oyalarni amaliy mahsulotga aylantirish, ya'ni startaplar orqali iqtisodiy qiymat yaratish imkonini beradi. Faqatgina IT sohasida, mutaxassislarning kamtarona hisob-kitoblariga ko'ra, Toshkentda 50 ga yaqin biznes farishtalari mavjud. Ular orasida Anvar Irchaev,

Baxtiyor Hasanov, Botir Arifjanov, Zafar Xashimovlar bor. Yoshlar Ittifoqi qoshidagi Yoshlar – kelajagimiz jamg'armasi yoshlar –

kelajagimiz ("yoshlar – bizning kelajagimiz") davlat dasturi doirasida tashkil etilgan bo'lib, u ishsiz yoshlarni ish bilan ta'minlash, yoshlarning biznes tashabbuslari, startaplari, g'oyalari va loyihalarini amalga oshirishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Shuning uchun, birinchi navbatda, jamg'arma banklar orqali biznes g'oyalari va startaplarni amalga oshirish uchun yiliga 7% stavka bilan imtiyozli kreditlar va mol-mulkni ijaraga bergan. Shunundek jamg'arma:

* jami summaning 50% miqdorida (lekin 1 milliard so'mdan ko'p bo'lmagan) kreditlar bo'yicha kafillik bergan;

* besh yil ichida o'z ulushini sotish sharti bilan kompaniya qiymatining 50 foizini sotib olib, loyihalarda ishtirok etish. Shu vaqt ichida foydaning yarmi fondga tushishi kerak edi. Jamg'arma o'tgan yilning birida mamlakat bo'ylab 6 mingdan ortiq loyihalarni amalga oshirish uchun 725 milliard so'm (taxminan 86 million dollar) ajratdi. Boshida faqat to'rtta bank imtiyozli kreditlar berishgan: O'zmilliybank, Ipak yuli

banki, Xalq banki va Xamkorbank. Ularning sonini o'ntaga yetkazish rejalari bor edi. Startaplarni sarmoyalarning yana bir manbai-bu Innovatsiya Vazirlikning qoshida Innovatsion rivojlanish va innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlash uchun davlat jamg'armasi. Davlat byudjetidan jamg'armaga startap-loyihalarni, shuningdek, innovatsion ilmiy-tadqiqot, tajriba-konstruktorlik loyihalarini qo'llab

quvvatlash uchun 50 milliard so'm ajratildi. Startap o'z loyihasining qiymati, uni monetizatsiya qilish usullari to'g'risida aniq tushunchaga ega bo'lishi kerak. Shuni tushunish kerakki, biznes birinchi navbatda foyda olish bilan bog'liq. Agar g'oya daho bo'lsa, lekin foyda keltirmasa, pul topish qiyin bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, startaplar zamonaviy iqtisodiyotda muhim rol o'ynash bilan birgalikda, ular innovatsiyalarning manbasidir. Ish o'rinlarini yaratishda va iqtisodiy o'sishda ham o'z hissasini namoyon etadi. Startaplar turli sohalarda faoliyat yuritish bilan birgalikda, texnologik taraqqiyotga va ijtimoiy muammolarni hal qilishga hissa qo'shmoqda. Mamlakatimizda ham startap ekotizmni rivojlantirish bo'yicha sa'y-harakatlar olib borilmoqda, bu esa mamlakatning innovatsion salohiyatini oshirish va iqtisodiyotni rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. PF-165-son Prezident farmoni, 06.07.2022. lex.uz
2. Start-ups as drivers of economic growth / Marrat Ressin
3. A.Taniyev. Innovatsion iqtisodiyot. Samarqand davlat universiteti, 2020. PDF manba
4. <https://share.google/43BCTrHOPAqp6bPIV>
5. Djalilova N.M. Iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsiyalarning roli. Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti. TSUE maqola
6. https://itif.org/publications/2017/11/28/how-technology-based-start-ups-support-us-economic-growth/?utm_source=chatgpt.com
7. <https://www.investopedia.com/terms/s/startup.asp> What a Startup Is and What's Involved in Getting One Off the Ground